

หลักการ แนวคิด และแนวทาง
ในการคุ้มครองและส่งเสริมสมุนไพรรักษาโรค (กวางเครือ)
ตามประกาศ กระทรวงสาธารณสุข

โดย

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา

การแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 120 ก ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 โดยมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป กล่าวคือ มีผลบังคับใช้วันที่ 27 พฤษภาคม 2543 พระราชบัญญัติดังกล่าวประกอบด้วย 7 หมวด 82 มาตรา

หลักการและเหตุผลของ พระราชบัญญัติคุ้มครอง และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542

มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยอย่างเป็น
รูปธรรม โดยให้มูลค่าแก่ภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยเฉพาะภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ในฐานะ
ทรัพย์สินทางปัญญา และให้การคุ้มครองสมุนไพรควบคุมตามประกาศกำหนด ตลอดจน
พื้นที่ที่เป็นถิ่นกำเนิด เพื่อส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรโดยมีกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ให้การสนับสนุน

ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย

- 1) ตำรับแผนไทยของชาติ หรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ
- 2) ตำรับยาแผนไทยทั่วไป หรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป
- 3) ตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคล หรือตำราการแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล

ผลจากการมีพระราชบัญญัติ ฯ

1. มีคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
2. มีการดำเนินการยกร่างกฎระเบียบต่าง ๆ ตามกฎหมาย
3. มีการสำรวจ รวบรวม และจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร
4. มีการจดสิทธิภูมิปัญญา และให้ความคุ้มครองแก่ตำรับยาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร

ลักษณะและองค์ประกอบของกฎหมาย

หมวด 1 คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาฯ
(ม.5-13)

หมวด 2 การคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา (ม.14-43)

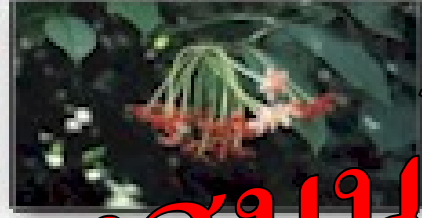
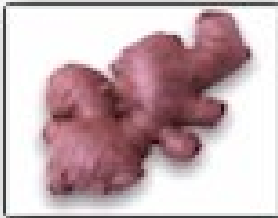
หมวด 3 การคุ้มครองสมุนไพร (ม.44-65)

หมวด 4 การอุทธรณ์ (ม.66-72)

หมวด 5 พนักงานเจ้าหน้าที่ (ม.73-75)

หมวด 6 กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (ม.76)

หมวด 7 บทกำหนดโทษ (ม.77-82)

การคุ้มครองสมุนไพร

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

หมวด 3 การคุ้มครองสมุนไพร (มาตรา 44-65)

การประกาศเป็น
สมุนไพรควบคุม
(มาตรา 44-56)

แผนจัดการเพื่อ
คุ้มครองสมุนไพร
(มาตรา 57-60)

การกำหนดเขต
พื้นที่คุ้มครอง
สมุนไพร
(มาตรา 61-63)

เอกชนขอนำที่ดิน
ไปขึ้นทะเบียนเพื่อ
ขอรับการ
สนับสนุน
(มาตรา 64-65)

คำนิยาม

มาตรา 3 สมุนไพร หมายความว่า พืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุ สารสกัดดั้งเดิมจากพืช หรือสัตว์ที่ใช้ หรือแปรรูป หรือผสม หรือปรุงเป็นยา หรืออาหาร เพื่อการตรวจวินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกันโรค หรือส่งเสริมสุขภาพ ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ และให้หมายรวมถึงถิ่นกำเนิดหรือถิ่นที่อยู่ของสิ่งดังกล่าวด้วย

ความหมายของสมุนไพรควบคุม หมายถึง สมุนไพรที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดให้เป็นสมุนไพรควบคุม

การประกาศเป็นสมุนไพรรักษา

การที่จะประกาศให้เป็นสมุนไพรรักษา (มาตรา 44)

- มีสภาพปัญหา ความจำเป็น ต้องได้รับการคุ้มครอง
- เป็นสมุนไพรที่มีค่าต่อการศึกษาหรือวิจัย หรือ มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือ อาจจะสูญพันธุ์
- ต้องกำหนดหลักเกณฑ์-วิธีการดำเนินการเกี่ยวกับสมุนไพรที่ประกาศเป็นสมุนไพรรักษา

อำนาจหน้าที่

มาตรา 44 เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสมุนไพรม
ให้รัฐมนตรี โดยคำแนะนำของคณะกรรมการ มีอำนาจ
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดประเภท ลักษณะ ชนิด
และชื่อของสมุนไพรที่มีค่าต่อการรักษาหรือวิจัย หรือ
มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรืออาจจะสูญพันธุ์ ให้เป็น
สมุนไพรควบคุม

**มาตรา 45 เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสมุนไพรรักษา
ให้รัฐมนตรี โดยคำแนะนำของคณะกรรมการ มีอำนาจประกาศ
ในราชกิจจานุเบกษา**

- 1) กำหนดจำนวนหรือปริมาณของสมุนไพรรักษาที่ครอบครอง
ใช้ประโยชน์ ดูแล เก็บรักษา หรือขนย้ายที่ต้องแจ้งแก่นายทะเบียน
- 2) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการแจ้งตามข้อ 1)
- 3) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการครอบครอง
การใช้ประโยชน์ การดูแล การเก็บรักษา หรือการขนย้าย
สมุนไพรรักษา
- 4) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการศึกษาวิจัยสมุนไพรรักษา

มาตรา 45 (ต่อ)

- 5) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการส่งออกสมุนไพรควบคุม เพื่อการค้าและที่มีใช้เพื่อการค้า หรือในการจำหน่าย หรือแปรรูปสมุนไพรควบคุมเพื่อการค้า
- 6) กำหนดการอื่นใดเพื่อคุ้มครอง ป้องกัน หรือระงับ หรือบรรเทา อันตราย หรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่สมุนไพรควบคุม

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์
ทางเลือก ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบงานธุรการและ
งานวิชาการของคณะกรรมการคุ้มครอง ๑ ได้ดำเนินการ
ค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการของสมุนไพร จำนวน ๙ ชนิด ได้แก่
กฤษณา สำรอง กวาวเครือ กายาน จันทน์แดง เทพทาโร เร่ว
หัวร้อยรู ชะมด และมอบให้ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นผู้ค้นคว้าและ
วิเคราะห์ข้อมูลสมุนไพรข้างต้น

ผลจากการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มสมุนไพรมีชื่อว่า “ กวาวเครือ ” ได้แก่ กวาวเครือขาว กวาวเครือแดง และ กวาวเครือดำ ควรเป็นสมุนไพรรชนิดแรกที่ประกาศให้เป็นสมุนไพรรควบคุม โดยเห็นว่า “ กวาวเครือ ” ครอบคลุมหลักเกณฑ์ทั้งสามประการกล่าวคือ

- 1) เป็นสมุนไพรมีค่าต่อการรักษาหรือวิจัย
- 2) เป็นสมุนไพรมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ
- 3) เป็นสมุนไพรมีโอกาสจะสูญพันธุ์

ดังนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข โดย
คำแนะนำของคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทย จึงได้ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง สมุนไพรควบคุม (กาวเครือ) พ.ศ. 2549 ขึ้น โดย
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขได้ลงนาม เมื่อวันที่ 11
มกราคม 2549 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่
3 กุมภาพันธ์ 2549 ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในวันที่ 2 สิงหาคม
2549 เป็นต้นไป

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่องสมุนไพรรักษาโรค (กวาวเครือ)
พ.ศ. 2549 ครอบคลุมถึงหลักการ 3 ประการ ตาม
เจตนารมณ์ของกฎหมาย คือ

- 1) คุ้มครองกวาวเครือมิให้สูญพันธุ์
- 2) ให้นำกวาวเครือไปศึกษาวิจัยให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์
แก่ชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดของกวาวเครือ
- 3) ส่งเสริมให้มีการปลูกและพัฒนาพันธุ์กวาวเครือ

ผลพลอยได้ของการออกประกาศฉบับนี้ ทำให้

1) ได้รับทราบความรู้ใหม่เกี่ยวกับจำนวนหรือปริมาณที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันในการครอบครอง เพื่อการใช้ประโยชน์ การดูแล การเก็บรักษาหรือการขนย้าย และ

2) มีแนวทางการแบ่งปันผลประโยชน์ตอบแทนคืนให้ชุมชนที่เป็นถิ่นกำเนิดของสมุนไพรกวางเครือ และยังเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานของรัฐในการใช้เป็นข้อมูลสำหรับการดำเนินงานต่อไป

สาระสำคัญของประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง สมุนไพร ควบคุม (กาวเครือ) พ.ศ. 2549

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง สมุนไพรควบคุม (กาวเครือ)
พ.ศ. 2549 ครอบคลุมสมุนไพรในวงศ์ Leguminosae วงศ์ย่อย Papilionoideae
3 ชนิด ดังนี้

1) กาวเครือขาว 2 พันธุ์ (variety) ได้แก่

- 1.1 กาวเครือขาวชนิดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pueraria candollei*
Graham ex Benth. var. *mirifica* (Airy Shaw & Suvat.) Niyomdham
- 1.2 กาวเครือขาวชนิดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pueraria candollei*
Graham ex Benth. var. *candollei*

2) กวาวเครือแดง ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Butea superba* Roxb.

3) กวาวเครือดำ ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Mucuna macrocarpa* Wall.

ทั้งนี้กวาวเครือดังกล่าว ให้หมายความรวมถึงกวาวเครือที่เรียกชื่อตามชื่อท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น เครือเขาปู่ ตาลานเครือ จานเครือ ตานจอมทอง ทองเครือ โพ้ตะกู่ เถาฮ่อม เบ็งเก้ มะบ้าแมง ยางดำ สะบ้าลิง สะบ้าลิงดำ หมักบ้าลีมดำ แสนเฮาห่อม เป็นต้น และหมายความรวมถึง หัว ราก ใต้ดิน หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของกวาวเครือด้วย ไม่รวมถึงกวาวเครือที่ประกอบเป็นตำรับยาแล้ว

ประกาศกระทรวงสาธารณสุขดังกล่าวได้กำหนดจำนวนหรือปริมาณการครอบครองกวางเครื่อ โดยผู้ที่มีกวางเครื่อที่มีแหล่งที่มาตามธรรมชาติเกินกว่าจำนวนหรือปริมาณที่กำหนด ดังต่อไปนี้ จะต้องแจ้งต่อนายทะเบียน (อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดทุกจังหวัด)

1) ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ประกอบวิชาชีพเภสัชกรรม ผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย ผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ และหมอพื้นบ้าน

กวางเครื่อขาว	เกิน 12 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 120 ก.ก.น้ำหนักสด
กวางเครื่อแดง	เกิน 8 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 80 ก.ก.น้ำหนักสด
กวางเครื่อดำ	เกิน 4 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 40 ก.ก.น้ำหนักสด

2) หน่วยงาน สถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย ทั้งของรัฐและเอกชน

กวาวเครือขาว	เกิน 24 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 240 ก.ก.น้ำหนักสด
กวาวเครือแดง	เกิน 16 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 160 ก.ก.น้ำหนักสด
กวาวเครือดำ	เกิน 8 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 80 ก.ก.น้ำหนักสด

3) โรงงานอุตสาหกรรม สถานที่ส่งออกหรือนำเข้ากวาวเครือ

กวาวเครือขาว	เกิน 120 ก.ก. น้ำหนักแห้ง	เกิน 1,200 ก.ก. น้ำหนักสด
กวาวเครือแดง	เกิน 80 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 800 ก.ก.น้ำหนักสด
กวาวเครือดำ	เกิน 40 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 400 ก.ก.น้ำหนักสด

4) เกษตรกรและประชาชนทั่วไป

กวาวเครือขาว	เกิน 6 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 60 ก.ก.น้ำหนักสด
กวาวเครือแดง	เกิน 4 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 40 ก.ก.น้ำหนักสด
กวาวเครือดำ	เกิน 2 ก.ก.น้ำหนักแห้ง	เกิน 20 ก.ก.น้ำหนักสด

สำหรับผู้ที่มีกวาวเครือที่มีแหล่งที่มาจากการเพาะปลูก เกินกว่าจำนวน หรือปริมาณที่กำหนด ดังต่อไปนี้ จะต้องแจ้งต่อนายทะเบียน

กวาวเครือขาว	เกิน 1,200 ก.ก. น้ำหนักแห้ง	เกิน 12,000 ก.ก. น้ำหนักสด
กวาวเครือแดง	เกิน 800 ก.ก. น้ำหนักแห้ง	เกิน 8,000 ก.ก. น้ำหนักสด
กวาวเครือดำ	เกิน 400 ก.ก. น้ำหนักแห้ง	เกิน 4,000 ก.ก. น้ำหนักสด

หากเป็นผู้ปลูกกวาวเครือ เพื่อการศึกษาวิจัยหรือส่งออก
การจำหน่ายหรือแปรรูปเพื่อการค้า จะต้องแจ้งเนื้อที่ บริเวณ และ
ปริมาณการปลูก ต่อนายทะเบียน โดยในกรณีนี้ไม่มีการกำหนด
จำนวนหรือปริมาณ **ดังนั้น ไม่ว่าจะเพาะปลูกจำนวนหรือปริมาณ
เท่าใดก็ตามก็ต้องแจ้งทั้งสิ้น**

สถานที่แจ้ง

1) ในกรุงเทพมหานคร แจ้งต่อนายทะเบียนกลาง (อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) ณ สำนักงานนายทะเบียนกลาง (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก)

2) ในจังหวัดอื่น แจ้งต่อนายทะเบียนจังหวัด (นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด) ณ สำนักงานนายทะเบียนจังหวัด (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด)

ทั้งนี้ ให้แจ้งต่อนายทะเบียนท้องถิ่นที่ตนมีกวางเครือ

มาตรการสำคัญในการคุ้มครองและส่งเสริมสมุนไพรควบคุม กวาวเครือ

- 1) แจ้งการครอบครองต่อนายทะเบียน กรณีมีไว้ในครอบครอง ใช้ประโยชน์ ดูแล เก็บรักษาหรือ ขนย้าย
- 2) กรณีนำกวาวเครือจากแหล่งธรรมชาติไปใช้ประโยชน์เพื่อการ ศึกษาและส่งออก จำหน่ายหรือแปรรูป ต้องมีการปลูกทดแทน ในพื้นที่เดิมให้ได้จำนวนหรือปริมาณที่ไม่น้อยกว่าจำนวนหรือ ปริมาณที่นำไปใช้
- 3) เป็นประกาศฉบับแรก และใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติตามของ นายทะเบียน และ เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

ผู้เกี่ยวข้องตามประกาศ

1. ผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการ

1.1 นายทะเบียนกลาง/นายทะเบียนจังหวัด

1.2 พนักงานเจ้าหน้าที่

2. ผู้มีผลกระทบ

2.1 กลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรม/ผู้ประกอบการวิชาชีพเภสัชกรรม
ผู้ประกอบการโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการแพทย์
แผนไทยประยุกต์ และหมอพื้นบ้าน

2.2 หน่วยงานสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยทั้งภาครัฐและเอกชน

2.3 โรงงานอุตสาหกรรม / ผู้ประกอบการ

2.4 เกษตรกรและประชาชนทั่วไป